

Відгук

на дисертацію Падалки Сергія Сергійовича «Хабарництво на Правобережній Україні: суспільно – історичні прояви, наслідки та засоби протидії (друга половина XIX – початок XX ст.», подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Поява дисертаційного дослідження, присвяченого комплексному осмисленню феномену хабарництва в суспільно – політичних і соціально – економічних процесах, які відбувалися в губерніях Правобережної України у другій половині XIX – початку XX ст, стала підтвердженням загострення наукового інтересу до цього аспекту вітчизняної історії. Резони актуальності зазначеної теми, наведені автором, видаються цілком слушними. Сьогодні слід привернути суспільний інтерес до корупції, особливостям проникнення її у провідні сфери життя суспільства, способам формування суспільної нетерпимості до даного явища. Значимість дослідженої автором дисертації проблеми вписується і в значно ширший методологічний контекст.

Низка міжнародних наукових форумів з проблем теоретичної історії, проведених на початку XXI ст. пройшла під знаком застереження, що будь яка типологія суспільного розвитку, яка є неунікною при глобальній історії, знизить рівень інтелектуальної творчості історика. Постмодерністська психоаналітично – лінгвістична візія історії на цьому ґрунті здобула поважні позиції західної історіографії. Разом з тим представники ряду історичних шкіл провадять пошуки способу інтегрального підходу до історії. В модерних історичних студіях дискутується питання, як на сучасному етапі інтерпретувати соціальну історію. При цьому результативність дослідження залежить не стільки від теоретичних поглядів дослідника, скільки від його наукової сумлінності та кваліфікації, загальної освіченості і здатності встигати за новим у науці і

житті. Представлена дисертація має ознаки саме нових підходів до висвітлення теми. В роботі Падалки С.С. чітко простежується ієрархія історичних науково – дослідницьких пріоритетів, серед яких головний акцент робиться на розгляді суспільних чинників, які спричиняли прояви хабарництва, проникнення його в сфери суспільства, формування суспільної нетерпимості до хабарників.

На підставі сформульованої мети та завдань дослідження дисертант запропонував, на наш погляд, виважену і обгрунтовану структуру дослідження, базовою ознакою побудови якої було обрано проблемно – хронологічний принцип відображення фактів та явищ історичної дійсності. Зазначений підхід у поєднанні із соціально – історичним аналізом інституційних засад діяльності державно – політичних структур дозволив автору сконцентруватися на таких визначальних передумовах хабарництва, як зміна політичного курсу самодержавства стосовно Правобережної України, централізації влади органів управління глибинних соціальних змін, концентрації бюрократичного апарату тощо.

На наш погляд, у повній мірі відповідає поставленим завданням роботи й обрана методика дослідження. Складність завдань, які постали перед дисертантом, полягала передусім у тому, що визначена мета дослідження та конкретні кроки її втілення передбачали вироблення специфічного способу обробки фактуальної та концептуальної складових роботи. Стрижнем опрацювання історіографічної та джерельної баз дисертаційного дослідження стало застосування автором практично усього комплексу загальнонаукових методів обробки історичного матеріалу, частини спеціальних методів історичних наук та методів й елементів системного аналізу. Результативне поєднання використаних методів роботи свідчить про високий рівень теоретико – методологічної підготовки здобувача. Високу дослідницьку культуру дисертанта засвідчує кваліфікований огляд

історичної літератури, аналіз стану наукової розробки досліджуваної проблеми в українській і зарубіжній історіографії.

Дисертаційне дослідження базується на використанні значного за обсягом, різноманітного за видами і достовірного за змістом масиву опублікованих та архівних джерел. Їх значна частина вперше введена до наукового обігу. Серед використаних джерел – офіційні документи, законодавчі акти, статистичні збірки, матеріали центральних і обласних архівів, періодичні видання.

Досягнуті автором наукові результати достатньо обґрунтовані, що підтверджується повнотою використання нових джерел, широкого кола праць попередників. Слід відзначити, що автору вдалося толерантно, аналітично підійти до цього завдання, що й дозволило чітко визначити невирішені наукові проблеми, правильно сформулювати основні напрямки дослідження. Важливим є те, що досліджувана проблема потребувала від автора певних знань із суміжних дисциплін: права, соціології, культурології, літературознавства. Дисертант у цих питаннях виявив необхідні професійно – кваліфікаційні вміння і навички. Належний теоретико – методологічний рівень дослідження забезпечувався і використанням сучасних методів дослідження.

Актуальність хронологічних меж досліджуваного явища хабарництва та різноманітних форм його проявів продиктована важливістю цього часового періоду 1862 - 1917 рр., який став особливим у перебуванні регіону у складі Російської імперії, так як в цей час відбувся перехід до капіталістичних відносин, які трансформували державний, політичний лад, суспільні традиції.

Особливість дисертаційних узагальнень полягає у значній кількості теоретичних проблем, які порушуються в них. Серед них хотілося б відзначити такі складні питання як природи політичної системи імперії в регіоні України, характерні риси українського суспільства, засади

суспільної модернізації, взаємозв'язок легітимності влади і хабарництва тощо.

Звертає на себе увагу оригінальна архетектоніка дослідження. Практично кожний розділ дисертації починається із постановки принципових проблем, висвітлення різних підходів до їх вирішення, а також власного міркування. Наприкінці розділу дисертант робить висновки, у яких викладаються основні результати дослідження. Так, в підрозділі 2.3. «Місце змін у свідомості та цінностях українського суспільства в складанні традиції хабарництва», автор зазначає, що резонне перебування Правобережжя у складі Російської держави утвердило такі нові фрейми соціальної поведінки, як перебільшення зовнішніх, об'єктивних чинників у житті людини, покладання на них провини за свої біди і невдачі. Саме з цього коріння проростали такі ментальні риси, як примирення з негативними соціально - економічними й політичними явищами, терплячість, відсутність амбіцій і індивідуального успіху. Патерналістська орієнтація суспільної свідомості, у свою чергу, впливала на складання традиції хабарництва.

Слід підкреслити, що бачення автором досліджуваної проблеми є глибоким, ґрунтовним і масштабним. Вона розглядається не лише в контексті формування передумов поширення хабарництва, але й негативних його руйнівних наслідків. В роботі чітко простежується широка палітра змін в найбільш важливих сферах життя українського суспільства Правобережної України. З'ясовано, що хабарництво підривало стимули до діяльності промислових підприємств, унеможливлювало виконання державних програм по будівництву залізниць. Підживлювало хабарництво і намагання держави контролювати окремі види діяльності підприємств. Крім того, хабарництво стримувало розвиток конкурентного виробничого середовища, натомість стимулюючи надлишкові капіталовкладення у паразитичний чиновницький апарат. Автор робить

резонний висновок, що одним з головних осередків хабарництва виступали податкові органи, сферою підвищеного ризику прояву хабарництва, залишалися державні закупівлі, а також про те що хабарництву на селі сприяли неврегульовані відносини власності на землю, не розвинутість селянського самоврядування тощо.

Оригінальним є розділ про формування суспільної нетерпимості до хабарництва і хабарників, в якому зазначено, що протягом досліджуваних років склалися певні масові форми формування нетерпимості до хабарництва. Автор з'ясував результати дії кількох ключових інструментів протидії хабарництву: законодавчий, адміністративно – управлінський, судовий, громадський, літературний, мистецький, релігійний.

Слід наголосити на значенні запропонованого дисертантом підходу до вивчення соціальної історії українського суспільства доби капіталістичної модернізації. Він розуміється автором не лише, як сукупність політичних і адміністративних факторів, а й що важливо пропонується аналіз повсякденного життя різних верств суспільства.

Логічним завершенням дисертації стали практичні рекомендації, які здійснив автор на підставі аналізу подій і явищ в контексті історизму та стосовно завдань сучасного поступу державотворення, та розвитку історіографічного процесу. Вони викладені, в узагальненій фабулі, досить тактовно, логічно і виважено.

Разом з тим дисертація викликає певні зауваження та побажання:

1. На нашу думку, у розділі присвяченому проникненню хабарництва у сфери життя суспільства, дисертант вдало розрізняє хабарництво за його видами. У зв'язку з цим хотілося б зауважити, що робота суттєво виграла, якщо б були ширше виявлені та охарактеризовані політичне та побутове хабарництво.

2. Автор зробив суттєвий внесок в уточнення засад соціально-економічного, суспільно-політичного розвитку Правобережної України в

складі Російської імперії та зазначив, що прояви хабарництва залежали від специфіки регіонів. Думається, що доцільно було б дисертанту розглянути поширення даного явища в компаративному плані, порівнявши з аналогічними процесами на Лівобережжі.

3. Дослідником зроблений вагомий внесок у розуміння суспільних чинників які спричиняли прояви хабарництва, зокрема реконструйована система управління, яка була направлена на посилення контролю над суспільством. На нашу думку, висновки дисертанта суттєво посилюються б, якби була здійснена розширена загальна оцінка і більш повно обґрунтований характер ролі окремих губернаторів у формуванні поліцентричної системи управління на Правобережжі та поглиблення суспільної нетерпимості до хабарництва.

4. Автор при розкритті окреслених у дослідженні завдань використав різноманітний фактичний матеріал. На нашу думку, доцільними були б додатки до роботи, які дозволяли б краще простежувати окремі тенденції та описані дослідником процеси.

Однак ці зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої праці, їх слід розглядати, як побажання у подальшій дослідницькій роботі над проблемою.

Таким чином, робота С.С. Падалки є оригінальним, завершеним, відповідно оформленим дослідженням актуальної проблеми. Висновки, яких дійшов автор, є обґрунтованими, впливають зі змісту роботи і мають належний фаховий рівень. Результати дослідження є новими, в сукупності вони вирішують конкретне наукове завдання, мають суттєве значення для історичної науки. Практичне застосування даного дослідження полягає, передусім, в тому, що його матеріали можуть бути використані у лекційних курсах, під час підготовки узагальнюючих праць з історії України, сприятимуть уточненню окремих сюжетів соціальної історії.

Дисертація «Хабарництво на Правобережній Україні: суспільно – історичні прояви, наслідки та засоби протидії (друга половина XIX – початок XX ст.)» є самостійним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам ДАК України стосовно кандидатських робіт, а її автор Падалка Сергій Сергійович, враховуючи особистий внесок у розробку актуальної проблеми, заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент,

доктор історичних наук, доцент
Ректор Сумського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Нікітін Ю.О.

